

Prosjekt: Det hemmelige Norge
Medarbeidere: Tom Bakkeli og Kjetil Stormark
Publikasjon: Verdens Gang (VG)
Publisert: 22. juli 2002 til 2. juni 2003
Tema: Etterretning/overvåkning/utenriks/sikkerhets- og forsvarspolitik

NB: Denne rapporten kan i en viss grad vurderes sammen med innlevert metoderapport på "Krekar-saken", fra VGs journalister Kadafi Zaman og Kjetil Stormark. Se merknader nedenfor.

Rapporten er skrevet på grunnlag av det tradisjonelle redaktøransvar i Verdens Gang.

Det er i hovedsak fire artikkelserier som omfattes av denne metoderapporten og som bes vurdert av juryen:

Omorganisering av Politiets sikkerhetstjeneste (PST):

- Verdens gang, 7. juli 2002 ("HER ER DE NYE HYSJ-TOPPENE" og "Tungt ansvar").
- Verdens Gang, 22. juli 2002 ("17 sjefer FJERNET. Smertefull omorganisering i "Hysjen" og "- Prioriterer nye trusler").
- Verdens Gang, 23. juli 2002 ("DROPPER norsk hysj-politi. Utlendingene søker samarbeid hos andre" og "Nytenkere fjernet").
- Verdens Gang, 24. juli 2002 ("Etter 11. september skulle terror-beredskapen styrkes. Kontraterror-avsnittet har like mange ansatte som før... PST har oversett politiske føringer" og "Måtte gjøre retrett").
- Verdens Gang, 25. juli 2002 ("MISTENKT TERRORIST ikke sjekket ut" og "- Har tillit til prioriteringene i PST").
- Verdens Gang, 26. juli 2002 ("INN PÅ TEPPE. Sefland måtte avbryte ferien" og "- Dette skader hysj-tjenesten").
- Verdens Gang, 27. juli 2002 ("TAUS etter oppvaskmøte").

Konflikt i kjølvannet av terroretterforskningen i Norge etter 11. september/politi-razziaen mot det somaliske Hawala-nettverket:

- Verdens Gang, 5. oktober 2002 ("Terrorsporet som SMULDRET BORT")
- Verdens Gang, 6. oktober 2002 ("ØKOKRIM VARSLET av Norges Bank allerede i 1999").

PSTs aktivitet på utlendingssektoren/verving av "terrorkilder" etter 11. september:

- Verdens Gang, 18. mars 2003 ("BELØNNET med opphold. Afghanistan-avhoppere snakket med hysj-politiet" og "Eksperter er kritiske").
- Verdens Gang, 13. mai 2003 ("PST-kilde og general dro på ULOVLIG TUR").
- Verdens Gang, 16. mai 2003 ("Hysj-politiet var rådgiver for TALIBAN-AVHOPPER", samt undersakene "Granskes av hysj-utvalg" og "Sjefskrise i PST").
- Verdens Gang, 19. mai 2003 ("- Andre asylsøkere med en tilsvarende bakgrunn ville trolig aldri ha fått politisk asyl her i landet").

Norsk-irakere vervet i Norge – med PSTs viten – til krigsinnsats i Irak:

- Verdens Gang, 10. mai 2003 ("Flyktning i Norge dro til Irak – FIKK KRIGE. Sp-leder krever redegjørelse fra regjeringen").
- Verdens Gang, 11. mai 2003 ("FRIERE for CIA og MI6 i Norge. Norsk-iraker: - Har samarbeidet med amerikanerne i fire år").
- Verdens Gang, 12. mai 2003 ("UDI visste om KRIGSREISEN. Ordføreren i Risør sier han ble kontaktet av amerikanerne").
- Verdens Gang, 13. mai 2003 ("Informerte UDI før 15. februar").
- Verdens Gang, 21. mai 2003 ("HJEM til isolat. Krigsskadet iraker til Norge med amerikansk militærfly" og "Minst fire norsk-irakere på krigstur").
- Verdens Gang, 24. mai 2003 ("Norsk-irakeren hadde PST-kontakt før han reiste").
- Verdens Gang, 2. juni 2003 ("KLARSIGNAL for Irak-reise").

Generelle artikler:

- Verdens Gang, 22. mai 2003 ("TERROR-GRANSKER muslimske trossamfunn i Oslo. Undersøkes for mulig tilknytning til al-Qaida" og "Full terrorberedskap").
- Verdens Gang, 24. mai 2003 ("VERVET NORSKE hysj-pensjonister. Jobber i den amerikanske ambassaden" og "En ren sikkerhetsjobb").

Ovenstående nyhetsartikler er alle selvstendige avsløringer, resultater av gravearbeid, eller direkte oppfølginger av forutgående gravesaker med tilknytning til gjennomføringen av dette prosjektet.

I tillegg til de artiklene som er nevnt ovenfor, har VG i prosjektperioden brakt mer enn 190 nyhetsartikler om Krekar-saken, hvorav spesielt 19 enkeltstående artikler er presentert i en særskilt metoderapport (innsendt parallellt) fra VGs journalister Kadafi Zaman og Kjetil Stormark.

De to prosjektene har i en ikke ubetydelig grad overlappet hverandre. Dette gjelder ikke minst i forhold til kildebruk, men også hva angår metodisk tilnærming.

Redaksjon: Verdens Gang (VG)
Postboks 1185 Sentrum
0107 OSLO
Tlf. 22 000 000

Kontaktperson: Kjetil Stormark
co Verdens Gang
Postboks 1185 Sentrum
0107 OSLO
Tlf. 9054 8964 (m) eller kjetil@vg.no

INNLEDNING

VGs 21 artikler fra juli 2002 og fram til mai 2003 om ”det hemmelige Norge” åpnet for mange opp en ny verden og satte fokus på en ny situasjon for norske og vestlige etterretningstjenester i tiden etter terrorangrepene 11. september 2001.

Artiklene er blitt til gjennom et særdeles omfattende og meget tidkrevende arbeide, som har involvert svært omfattende metodebruk og kildeanalyse. Arbeidet ville ikke ha vært mulig uten et tiår med forutgående, systematisk kildepleie vis a vis kilder i de hemmelige tjenestene – før prosjektet ble startet opp i VG i juni 2002.

Konsekvensene etter artikkelserien er mange og til dels betydelige:

- Det er utarbeidet strammere retningslinjer for hvordan Politiets sikkerhetstjeneste (PST) kan arbeide på utlendingssektoren – og regler for deres samarbeid med UDI
- Det er innført varslingsplikt til medlemmer av regjeringen dersom PST ønsker særbehandling av utlendinger som oppholder seg i riket. Tidligere tok tjenesten bare direkte kontakt med den aktuelle saksbehandleren i UDI – for å få det vedtaket de selv ønsket.
- UDI har skjerpet inn sine rutiner på håndtering av hysj-saker, med nye krav til varsling oppover til ledelsen.
- EOS-utvalget (Stortingets kontrollutvalg for de hemmelige tjenestene) har iverksatt granskning både av vervingen av norsk-irakere i Norge og av sakene knyttet til særbehandlingen av afghanske avhoppere – der juridiske eksperter mener at det er begått flere lovbrudd ved behandlingen av saken
- Stortinget har i flere omganger krevd redegjørelser og svar fra medlemmer av regjeringen, i særdeleshet justisminister Odd Einar Dørum og kommunal- og regionalminister Erna Solberg
- Rammevilkårene for utenlandske hysj-tjenesters anledning til å operere i Norge er gjennomgått på ny
- Etter VGs fokus på terrorberedskapen i Norge krevde Stortinget en grundig redegjørelse, som i forlengelsen førte til at flere av de interne ressursene i PST ble fordelt til kontraterroravsnittet – i tråd med Stortingets intensjoner. Den samme saken førte ved publisering til krisemøter i Justisdepartementet, at PST-sjefen måtte avbryte sin ferie og at statsminister-vikar Lars Sponheim ba om å bli orientert
- Det er også rimelig grunnlag for å hevde at VGs artikler over tid har bidratt til at PST har ytterligere skjerpet sin oppmerksomhet mot mistenkte personer og grupper som de i en tidlig fase etter 11. september 2001 ikke maktet å følge opp på forsvarlig vis.
- 15. august 2002 gikk Per O. Sefland av som sjef for PST, uten at han hadde noen ny stilling å gå til og at uten at Justisdepartementet hadde lyktes i å rekruttere noen ny sjef til tjenesten. Arnstein Øverkil sa ja til å fungere i stillingen i noen måneder. Han sitter fortsatt – midlertidig – og Justisdepartementet leter i januar 2004 fortsatt etter Seflands arvtaker.

I tillegg bør det kanskje nevnes – siden det er en del av helheten (hentet fra VGs metoderapport om Krekar-saken):

- 27. februar 2003 bestemte Riksadvokaten at påtaleansvaret og ansvaret for etterforskningen av Krekar-saken skulle flyttes fra PST til Økokrim. Avgjørelsen ble oppfattet som et voldsomt nederlag for PST-ledelsen. PST var da satt under Sefo-

etterforskning etter at VG hadde avdekket at tjenesten hadde benyttet ulovlige metoder i etterforskningen av Krekar og hans familie.

De ovenstående artikler har vært et forsøk på å bryte ny mark innenfor et meget krevende stoffområde. Dekning av de hemmelige tjenestene har historisk sett vært preget av fragmentarisk enkeltsaks-journalistikk. Om vårt forsøk på å lage en mer omfattende og systemrettet journalistikk på feltet har vært vellykket eller ikke, det må nesten andre bedømme.

Men vi har siden prosjektets oppstart registrert at vi åpenbart har utfordret meget mektige krefter. Hvilke konkrete utslag dette har fått underveis kommer vi tilbake til senere i rapporten.

REDEGJØRELSE FOR ARBEIDET

Prosjektet tar form

April, mai og juni 2002 fikk vi – uavhengig av hverandre – stadig sterkere inntrykk gjennom kilder i Politiets sikkerhetstjeneste (PST) om økende konflikter innad i tjenesten. Kildene sa til å begynne med ikke så mye, men tonefallet og humør fortalte mye. Vi fikk stadig inntrykk av at motsetningene skjerp seg og at den planlagte omorganiseringen av tjenesten ikke akkurat hadde skapt harmoni innad.

Grunnet en del andre arbeidsoppgaver fikk ingen av oss gjort noe omfattende, systematisk arbeid med problemstillingen denne perioden. Vi hadde spredte kildesamtaler og diskuterte saken litt oss i mellom. Vi ble enige om at dette måtte vi gjøre noe mer grundig på.

Men det var ikke før vi leste Dagbladets artikkel 16. juni 2002, skrevet av kollega Gunnar Hultgreen og med overskriften ”4 av 6 sjefer sparket i overvåkingspolitiet: Hodene ruller” at vi skjønnte at vi nesten måtte kaste oss rundt. Det gjorde vi også. Vi visste at det var snakk om en uendelig mye større hoderulling enn det som fremkom av Dagbladets artikkel, samt om operasjonelle konsekvenser.

I tiden fra 16. juni og fram til 22. juli – en drøy måned senere – arbeidet vi på spreng, i store perioder døgnet rundt, for å ferdigstille en større artikkelserie. Denne stod på trykk over tre dager – med oppfølgingssaker i de påfølgende dagene.

Problemstillingene vi opererte med innledningsvis, var disse:

1. Hvilke konsekvenser får omorganiseringen av PST?
2. Er omorganiseringen også del av en maktkamp internt?
3. I hvilken grad er PST i stand til å utføre sine oppgaver?
4. I hvilken grad eksisterer det et konkurranseforhold mellom PST og de andre hemmelige tjenestene i Norge?
5. Hvordan er kontraterrorarbeidet blitt håndtert i tiden etter 11. september 2001?
6. Hvor stor grad av frihet har andre lands tjenester i Norge? Er dette endret etter terrorangrepene høsten 2001?

Problemstillingene har gjennom hele prosjektets fremdrift stått sånn noenlunde fast – men er blitt utvidet med en del underpunkter på hver problemstilling. Men hovedfokuset vårt har vært det samme hele tiden.

Generell metodebruk - hovedtrekk

Vår metodebruk i denne saken har både vært preget av den ordinære, rutinemessige sjekkingen av basisopplysninger i tradisjonelle registre og databaser. Men arbeidet har samtidig hatt betydelige ”eksotiske innslag” – med bruk av spaningsoperasjoner, fotografering i skjul, hemmelige kildemøter og diverse operative og tekniske tiltak for å motvirke muligheten for at vår virksomhet kunne følges av ”interesserte aktører”.

I løpet av det året arbeidet med dette prosjektet varte, har vi intervjuet mer enn 100 muntlige kilder – de fleste under løfte om full anonymitet. Det er også gjennomført et omfattende feltarbeid og etterkontroll av en lang rekke faktaopplysninger.

Det underliggende grunnlag for at prosjektet i det hele tatt var mulig, var at vi – på hver vår kant – har jobbet opp mot de hemmelige tjenestene gjennom en årrekke. Sammen hadde vi et til dels kompletterende kildenett som gjorde at vi for første gang kunne lage journalistikk på almenntilstanden flere steder i det hemmelige Norge.

I den perioden vi gjennomførte vårt journalistiske prosjekt var det meget store omveltninger innad i de hemmelige tjenestene. Tjenestene forsøkte å omstille seg til et nytt trusselbilde, tjenestene (i alle fall to av dem, PST og FO/S) gjennomgikk betydelige omorganiseringer og det var sterke gnisninger internt – både mellom enkeltpersoner og tjenestene som sådan. Parallellt ble det dessuten etablert et nytt koordineringsorgan – Koordinerings- og rådgivningsutvalget for de hemmelige tjenestene (KRU). Det var med andre ord en brytningstid – der nye handlingsmønstre skulle etableres.

Noen av de skriftlige kildene vi har benyttet ved dette prosjektet, er følgende (i tilfeldig rekkefølge):

- UDs diplomatlister (Oslo diplomatic list)
- NUPIs database over russiske diplomater
- De offisielle nettsidene til PST, tidl FO/E (i dag: E-tjenesten) og tidl FO/S (nå NSM).
- Nettportalen Odin – for offisiell informasjon fra regjeringen
- Nyhetsbaser innenlands og utenlands (a-tekst, Lexus Nexis, m.fl.)
- Tidligere notater fra prosjekter som vi har gjennomført – rettet mot de hemmelige tjenestene
- Elektronisk postjournal
- Graderte og fortrolige dokumenter fra PST og andre deler av forvaltningen
- Fremkon-basen (nå erstattet av DUF – Datasystem for utlendingsforvaltningen). Fremkon og senere DUF er i bruk i politiet og deler av forvaltningen, og bruken er omgitt med taushetsplikt og restriksjoner.
- Strasak-basen (straffesaker m.v.) og andre relevante databaser i politiet (gjennom kilder i politiet)
- FNs liste fra sanksjonskomiteen (1267-komiteen) – over ettersøkte terrorister og terrororganisasjoner som medlemslandene er forpliktet til å fryse midlene til
- Telefonkatalogen – både i Norge og utlandet
- Skattelikningen for flere år tilbake

- Folkeregisteret
- Eiendomsregisteret
- Brønnøysundregistrene
- Bizweb
- Janes Intelligence Review
- Internasjonale nettsteder med informasjon om Afghanistan og Irak

Noen av de muntlige kildene som er benyttet i dette prosjektet (i tilfeldig rekkefølge):

- Ansatte og tidligere ansatte i statsforvaltningen
- Tjenestemenn og tidligere tjenestemenn i Politiets sikkerhetstjeneste (PST), Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM, tidl FO/S) og Forsvarets etterretningstjeneste (E-tjenesten, tidl. FO/E)
- Eksilmiljøer i Norge og utlandet, spesielt det afghanske
- Personer i ulike muslimske trossamfunn i Norge
- Nøkkelpersoner innen politi og påtalemyndighet
- Kilder med tilgang til informasjon om hvilke økonomiske ytelser som gis i form av trygd og andre bidrag fra den norske stat (annet enn lønnet arbeid)
- Nøkkelpersoner i flere kommuner i Sør-Norge
- Journalistkolleger i andre medier i Norge (i mindre grad) og kolleger i utlandet (i litt større grad)
- Utenlandske embedsfolk – både representanter i ulike ambassader i Oslo, samt ansatte i embedsverket i andre lands regjerings- og myndighetsapparat.
- Fremmede staters etterretningsoffiserer – både nåværende og tidligere ansatte
- Ansatte i FN
- Forskningsmiljøer i Norge og utlandet, i særdeleshet eksperter på terrorisme og etterretningsevne
- Translatører og statsautoriserte tolker
- Årvåkne observatører og lesere som har tatt kontakt med avisen eller noen av oss direkte

Vi har gjennom vår journalistiske virksomhet skaffet oss en såpass omfattende oversikt over kildegalleriet innad i deler av det hemmelige Norge at vi på et tidspunkt ble beskyldt for å ha kjøpt en intern PST-telefonkatalog på svartebørsen. Det medførte selvsagt ikke riktighet. Vår kunnskap er skaffet til veie gjennom helt lovlige virkemidler.

Vi har gjennomført en lang rekke kildemøter i skjul innen- og utendørs – i parker, kafeer og i biler på avsidesliggende sideveier. Felles for møtene er at de har hatt til hensikt å ivareta kildenes anonymitet – siden mange risikerer både jobb og straffereaksjoner dersom det kommer ut at de har gitt opplysninger til oss. Av samme grunn er det fra vår side konsekvent benyttet hansker ved gjennomgang og kopiering av originaldokumenter som vi har greid å få tilgang til gjennom ulike kilder i prosjektets løp.

Tilsvarende har vi sørget for å motvirke ulike etterretningstjenesters ønske om å følge med på hva vi har drevet med. Beskyttelse av kilder, personer som vi gjennom en årrekke har bygd opp tillitsforhold til, hadde første prioritet da vi startet arbeidet. Vi har i flere sammenhenger sørget for å følge de samme regler som gjelder i statsforvaltningen for kommunikasjon av gradert materiale: Minst mulig bruk av telefon, dersom man gjennomfører samtaler om gradert materiale skal mobiltelefon slås av og batteri fjernes fra telefonen, m.v. I tillegg har vi

sørget for å slå av telefonen i god tid før vi har møtt sentrale kilder – slik at man ikke har kunnet bruke basestasjonene til å spore vårt bevegelsesmønster.

Det ovenstående fremstår muligens som i overkant paranoid i en ordinær, journalistisk hverdag. Men vår erfaring er at dess mer sentrale kildene våre har vært, og dess mer sentrale posisjoner de har hatt i tjenestene, dess sterkere forholdsregler har de truffet ved kildemøter med oss. Et eksempel er et kildemøte en sen kveldstid i en park i en Oslo-bydel – der en kilde sørget for å aldri stå mer i ro enn noen få minutter av gangen. Senere har vi skjønnet at vedkommende med dette ønsket å motvirke muligheten for utendørsavlytting ved hjelp av laserstyrt lytteutstyr.

Gjennom arbeidet med dette prosjektet er vi blitt klar over en til dels ganske omfattende virksomhet med siktemål å kartlegge våre kilder. Arbeidet er blitt ført på flere arenaer, uten at vi har hatt full kunnskap om hvilke virkemidler som er blitt benyttet i denne forbindelse.

I det videre arbeidet med prosjektet har det derfor vist seg å være en utfordring i å bedømme hvilke kommunikasjonsformer som har vært hensiktsmessige og aktuelle i videre oppfølging av enkelte kilder. Vi har ikke ønsket å utsette våre kilder for større belastning enn absolutt nødvendig. Vi var klar over at en henvendelse på feil telefon til en ansatt eller tidligere ansatt i tjenestene kunne gi en sporingsmulighet som riktig eller feilaktig bidro til å mistenkeliggjøre vedkommende i forhold til å ha gitt opplysninger til VG.

Innledningsvis ble vi enige om å møte flest mulig av våre personlige kontakter i etterretningsmiljøet for grundige samtaler før den første artikkelen stod på trykk. Da ble det klart for alle hva vi var ute etter. Samtidig var det viktig for oss å støvsuge mest mulig før sak 1 stod på trykk, vel vitende om at en god del dører ville smelle igjen når artikkelserien begynte å rulle.

Metodemessig vil vi også fremheve den til dels betydelige analysejobben som er gjort i forhold til gjennomførte intervjuer, både gjennom lange samtaler og evaluering av særskilte intervjuer oss to imellom etterpå, men også gjennom etterprøving av opplysninger opp mot skriftlige og andre muntlige kilder. I de tilfellene vi ikke har fått opplysningene bekreftet av flere kilder, har vi i hovedsak unnlatt å inkludere elementene i våre artikler.

Det har gjennom det året prosjektet tok, vært en betydelig utfordring at ansatte i de hemmelige tjenestene nødig snakker om interne forhold. Dette har selvsagt sammenheng med hevdvunne tradisjoner om å beskytte kilder og arbeidsmetoder. Selv med vårt fokus på mer administrative forhold innledningsvis, viste det seg i utgangspunktet vanskelig å få nøkkelpersonell i PST og de to andre tjenestene til å snakke med oss. Vi møtte en meget sterk grad av lojalitet, også hos dem som var i sterk opposisjon til Sefland og folk som rett og slett mistet jobben som følge av omorganiseringen. Det stilte større krav til våre metoder for tilnærming, og grundige forberedelser i hvert enkelt tilfelle. Vi måtte for hver eneste kilde vi snakket med på ulike sett vise at vi hadde tilstrekkelig kunnskap om PSTs interne liv, rutiner, organisering og satsingsområder - før de i det hele tatt var villig til å snakke med oss.

Og selv da snakker de nødig – uten at vi først har konkrete enkeltopplysninger fra annet hold, som kan brukes som brekkstang til å få dem til å gi ytterligere detaljer. Hvis vi først er på sporet, er det lettere for mange å lede oss i videre – i riktig retning.

Mange kilder innenfor de hemmelige tjenestene forsøker nesten uten unntak å sette krav til bruk av opplysninger. De fleste misliker å bli kalt ”PST-kilde”, ”NSM-kilde” eller ”FO/E-kilde”, fordi det setter tjenesten i et dårlig lys. I saken om omorganiseringen av PST ville det imidlertid ikke stå til troende dersom vi ikke flagget at vi hadde et godt kildegrunnlag for å skrive det vi skrev. Det ble da en utfordring for oss å berede grunnen for en slik tilnærming, samt å begrense skadevirkningen ved at vi måtte være åpne på hvor en del av kildene våre var plassert.

Særskilt metodebruk i de forskjellige enkeltsakene

Omorganiseringen av PST

Noen av hovedfunnene VG presenterte i løpet av en tredagers artikkelserie:

- 17 sjefer fjernet i en historisk hoderulling innad i PST.
- PST har i lange perioder ikke hatt penger til å utføre spaning på overtid, i helger eller til å følge overvåkede personer på utenlandsreiser.
- Kartlegging av russisk og andre lands etterretningsvirksomhet mot Norge er sterkt redusert.
- Dårlig samarbeidsklima internt i PST fører til at viktige saker ikke blir avklart.
- Nære samarbeidsland som USA, Storbritannia, Frankrike, Italia og Tyskland er blitt mer forsiktige med hva de gir PST tilgang til av opplysninger.
- Alle hysj-topper med ansvar for kontakt med utenlandske e-tjenester er blitt fjernet i omorganiseringen.
- Antiterrorberedskapen er ikke blitt varig styrket innad i PST etter 11. september 2001. Antall stillingshjempler på kontraterroravsnittet er ikke økt. Øremerkede midler er ikke blitt benyttet eller er blitt brukt til andre fagfelt.

Metodikk:

Første skritt i juni 2002 var å lage en mest mulig komplett oversikt over hvem som gjorde hva innad i Politiets sikkerhetstjeneste (PST). Vi brukte dels det kildegrunnlaget og den oversikten vi hadde erhvervet fram til da, og dels innhentet vi en del nye opplysninger fra våre beste kilder innad i PST.

Det var helt avgjørende for oss å skaffe en komplett oversikt over hvem som hadde vært sjefer i PSTs organisasjon forut for omorganiseringen, samt kartlegge hvem som hadde fått hvilke jobber etter omorganiseringen. Bare slik kunne vi finne det reelle tallet på hvor mange sjefer som var blitt skiftet ut.

Vi begynte derfor først med en mer nøytral artikkel – der vi skrev om hvem som utgjorde den nye ledelsen i tjenesten. Ved å lage en slik sak først (VG 7. juli 2002) var det dessuten mye enklere å få tilgang til PST-sjefen og ledelsen for øvrig. Men Per Sefland var på vakt. Han ante allerede da hva som muligens kunne komme.

Etter en innledningsvis – og til tider ganske omfattende – kartlegging, laget vi en slagplan for hvordan intervjuene skulle gjennomføres. Vi begynte ute i periferien og snakket først med de kildene vi var rimelig trygge på ikke kom til å varsle om vår henvendelse. Mange kilder møtte vi sammen, for å få en høyest mulig kvalitet på bakgrunnsintervjuene. Andre intervjuet vi

hver for oss, grunnet spesielle personrelasjoner som hadde utviklet seg over tid. Ikke alle kilder ville heller ha vært komfortable med å bli intervjuet av oss begge samtidig.

Etter hvert som vi følte vi var ferdig med kildene som satt i ytterkanten, jobbet vi oss i sirkler innover mot de mer ”lojale” personene i PST-organisasjonen. Vi ringte også en god del personer for første gang, noe som førte til enkelte og til dels sterke reaksjoner fra PST-ansatte som fryktet skadevirkningen ved at vi åpenbart visste hvor de jobbet – og hva slags arbeidsoppgaver de hadde.

Etter alle intervjuer, både korte og lange, laget vi notater som vi begge fikk tilgang til. Vi reviderte til stadighet en arbeidsliste over hvilke konkrete enkeltsaker som vi følte at det gikk i retning av – hvordan vi ønsket å dele opp stoffet presentasjonsmessig.

Det var viktig for oss å sørge for å motvirke en eventuell slagside når stoffet skulle presenteres på trykk. Vi brukte derfor mye tid på å skaffe oss solid input fra kilder som var positive til omorganiseringen og tvers gjennom lojale til PST-sjef Per Sefland. Da VGs første artikkel stod på trykk, skrev vi at vi hadde gjennomført bakgrunnsamtaler med mer enn 40 kilder med kjennskap til virksomheten innad i PST.

Under arbeidet med den mer ufarlige saken vi gjorde om omorganiseringen av tjenesten tidligere i måneden, hadde vi dessuten skaffet oss unike bilder fra PSTs kontorer som vi nå fikk stor bruk for. Tilsvarende bilder, som viste ansatte gående i korridorene i PST og av veggen med plaketter – gaver fra andre lands tjenester – hadde aldri stått på trykk i andre medier.

Forut for publisering gjennomførte vi et nøye planlagt konfrontasjonsintervju med Per O. Sefland. Etter å ha publisert første artikkel, gjennomførte vi et tilsvarende, nøye planlagt konfrontasjonsintervju med statssekretær Jørn Holme i Justisdepartementet.

Vi forsøkte også å få dialog med PSTs samarbeidspartnere – og oppsøkte ved ett tilfelle en utenlandsk stasjonssjef (stedlig repr. for e-tjeneste) i Oslo, i et forsøk på å opprette kontakt. Der var det imidlertid lite å hente. Stasjonssjefen fremstod som bekymret over at VG hadde vært i stand til å finne fram til ham.

”Hva skjer med navnelisten dersom du blir overkjørt av trikken?”

I kjølvannet av artikkelserien var det flere innad i PST som var skremt over den oversikten vi hadde skaffet oss av persongalleriet. I en samtale med en av oss, spurte en av medlemmene i den nye ledelsen i PST om hvordan vi forvaltet kunnskapen vår. Vedkommende var bekymret over at navn på hvem som arbeidet i PST kunne ligge flytende i en avisredaksjon.

Vi forsikret at slik informasjon ble ivaretatt på forsvarlig vis, slik at denne informasjonen ikke var tilgjengelig for alle og enhver. Men vedkommende var ikke beroliget, og ville vite:
- Hva skjer med navnelisten dersom du blir overkjørt av trikken?

Spørsmålet var tvetydig og oste av bekymring. Det fikk oss til å trekke litt på smilebåndet. Men hvor sterk bekymringen egentlig var, og hvilke utslag den fikk, kom til overflaten først litt senere.

Terrorsporet som smuldret opp

I en todagers artikkelserie avdekket VG følgende:

- Da mer enn 100 politifolk få dager etter terrorangrepene 11. september 2001 slo til mot 13 forskjellige adresser i Oslo-området – trodde man at det somaliske Hawala-nettverket kunne knyttes til Osama bin Laden. Kilden for denne opplysningen var PST. Men etter ett års intens etterforskning ved Økokrim er det ingenting igjen av terrorsporet. Bare tiltaler for hvitvasking og siktelsler for brudd på valutaforskriften står igjen.
- Den virksomheten som Økokrim nå hadde tatt ut tiltaler for, i kjølvannet av terrorangrepene høsten 2001, hadde Norges Bank varslet om i et brev allerede i 1999.

Metodikk:

Omfattende kildesamtaler ga oss en ”forståelse” av at vi burde se nærmere på hva som egentlig var blitt igjen av den store terroretterforskningen i Norge etter 11. september.

Vår hovedgrunnlag for artiklene var at vi gjennom systematisk kildepleie greide å hente ut samtlige straffesaksdokumenter fra etterforskningen – hvilket var en anseelig bunke dokumenter. Samtlige dokumenter i saken ble gjennomgått. Resultatet var to artikler på trykk. I ettertid burde vi kanskje ha kjørt flere, og fulgt opp saken mer bredt, men vi valgte denne gang å presentere utelukkende hovedfunnene.

Det var en særskilt utfordring å få kopiert et såpass stort materiale på så kort tid som det var nødvendig, slik at ingen skulle merke at dokumentene var borte. Etter intens kopiering, der vi brukte hansker ved kopieringsarbeidet (for å hindre at det ble avsatt fingeravtrykk på dokumentene), ble originaldokumentene returnert.

Det var et meget tidkrevende arbeid å gjennomgå og tolke materialet, som var til dels meget teknisk i sin natur. Blant annet var det mange kontoutskrifter fra ulike konti. Det var også et betydelig etterarbeid knyttet til å etterkontrollere opplysninger i dokumentene opp mot andre kilder.

Det ble også hentet ut enkelte opplysninger fra FN-systemet, bl.a. om når al Barakaat-nettverket ble satt på sanksjonslisten i FN. I denne sammenheng var det nyttig at en av oss (Stormark) sogar hadde arbeidet i FN da politirazziaen i Norge skjedde i september 2001. Her hadde han vært med på flere møter i den såkalte 1267-komiteen, som vedtok listene som Økokrim og norsk politi sier de baserte seg på da de slo til mot Hawala-nettverket.

De afghanske avhopperne og PSTs arbeid på utlendingssektoren

Arbeidet med disse sakene kom i gang umiddelbart etter vår artikkelserie om omorganiseringen av PST i juli 2002. Men først 18. mars 2003 – åtte måneder senere - presenterte vi hovedfunnene våre på trykk. Gjennom denne artikkelen og oppfølginger som senere stod på trykk, avdekket vi følgende:

- PST rekrutterer kilder i innvandringsmiljøene mot løfte om særskilte og gunstige vedtak i utlendingssakene deres. Dette arbeidet skjer i tett samarbeid med andre lands etterretningstjenester.
- To afghanske avhoppere – en tidligere Taliban-minister og en tidligere general fra Nordalliansen – har mottatt motytelser som trolig representerer brudd på Utlendingsforskriften. I den konkrete saken har PSTs toppledelse lagt sterkt press på UDI for å få drevet fram de flere vedtak om familiegjenforening for de to.
- Den tidligere generalen fra Nordalliansen har vært på en ulovlig tur til hjemlandet.
- VG avdekket dessuten at mannen hadde fått innvilget opphold i Tyrkia før han på mystisk vis fikk turistvisum til Norge - i løpet av to dager.
- En fremtredende ekspert på flyktningerett mener at andre med en tilsvarende bakgrunn, som ikke samarbeidet med PST, aldri ville ha fått politisk asyl i Norge.
- Hysj-politiet har vært økonomisk rådgiver for den tidligere Taliban-toppen og hans familie, og vært mellomledd for mannen og andre offentlige etater i økonomiske og juridiske sammenhenger.

Metodikk:

Vi fikk øye på sakskomplekset gjennom vår jobbing opp mot PST-systemet sommeren 2002. Det viste seg imidlertid å være et større lerret å bleke i å komme i mål med sakene.

Gjennom intens kildearbeid fikk vi raskt en pekepinn på hvordan PST arbeidet på utlendingssektoren. Men vi måtte arbeide meget lenge før vi hadde nok dokumentasjon til å kunne sannsynliggjøre at det var et mønster, og ikke unntaksvis tilfeller vi hadde fått tak i.

Redaksjonsledelsen krevde at vi måtte ha mer enn en enkeltsak som ”case” for å kunne kjøre saken på trykk.

Vi arbeidet ut saken om Taliban-toppen først. Mannen lot seg finne ganske raskt. Han bodde sammen med sin familie og slektninger i en kommune i Sør-Norge. Absurd nok viste det seg den afghanske avhopperen i dagene etter 11. september 2001 hadde tatt kontakt med både VG og Drammens Tidende. I intervju under falskt navn begge steder, tok han til orde for at det ikke måtte gjennomføres rene hevnaksjoner mot befolkningen i Afghanistan. Han stilte også opp til fotografering i vestlig caps og genser, med ett av sine barn på armen.

Da vi ble klar over artikkelen og bildematerialet, sørget vi umiddelbart for å rødmerke bildene – slik at disse ikke kunne videreselges av Scanpix. Etter hvert ble vi klar over at Aftenposten var på sporet av samme enkeltsak, og vi ville avskjære enhver ledetråd som kunne hjelpe våre kolleger videre i jakten på Taliban-avhopperen.

Deretter samarbeidet vi med fotograf Helge Mikalsen, som hadde tatt bildene i september 2001, som stifinner for å finne tilbake til huset der intervjuet ble gjennomført.

Parallellt støvsuget vi alle offentlige registre: Folkeregisteret, skattelikningen, telefonkatalogen, m.v. I tillegg sjekket vi strasak og Fremkon-basen (som i dag heter DUF), som inneholder alle registrerte opplysninger om utlendingssaker i Norge. Vi gjennomførte også spaningsoperasjon i Taliban-toppens bostedskommune, sjekket postkasser på adressene han oppholdt seg, sjekket bilnumre på biler i området og en rekke andre journalistiske grep. Slik identifiserte vi flere adresser som mannen frekventerte, samt kartla alle tilgjengelige opplysninger knyttet til hans opphold i Norge.

Gjennom sentralt plasserte kilder hentet vi også ut graderte dokumenter som viste hvordan saken var blitt behandlet i forvaltningen, herunder dokumenter som spesielt viste PSTs rolle. Vi fikk overlevert materialet i flere omganger, gjennom ulike kildemøter i bil og på ulike møtesteder i Oslo-området. Også denne gang brukte vi hansker ved kopiering av originaldokumenter.

Dokumentene var helt avgjørende for å kunne komme i mål på saken, samt å kunne påvise hvilken rolle PST-ledelsen hadde hatt i å presse underordnede saksbehandlere i UDI til å fatte konkrete og gunstige vedtak for PSTs egne kilder.

Neste runde var å finne fram til den tidligere generalen fra Nordalliansen. Dette lyktes vi med først etter flere måneders systematisk arbeid. Men når vi først kjente mannens navn, var han skremmende lett å finne fram til. Både Taliban-toppen og den tidligere generalen fra Nordalliansen levde i Norge under sine egentlige navn – de var ikke gitt ny identitet av PST. Hvis de hadde fått en annen identitet ville vi trolig ikke ha funnet fram til dem.

Den tidligere generalen ble kartlagt på tilsvarende vis som Taliban-toppen. Vi gjennomførte konfrontasjonsintervjuer med begge – hvor vi uanmeldt ringte på hjemme hos dem, slik at de ikke skulle få anledning til å varsle PST. Vi sikret oss også at vi fikk en del informasjon – fordi de i første omgang rett og slett var usikre på hva vi ville.

Både ved vurdering av den metodiske tilnærmingen i prosjektet, hvilket faktagrunnlag som var nødvendig for å trykke saken og ved valg av presentasjon av saken var det lange og til dels sterke meningsforskjeller internt. Vi var til dels meget sterkt uenige i en del vurderinger som ble gjort i sakens anledning fra ledelsens side. Dette var delvis bidragsytende til at det tok så lang tid som åtte måneder fra arbeidet kom i gang på denne delen av prosjektet til første artikkel stod på trykk.

VG ble senere innklaget for Pressens Faglige Utvalg (PFU) for omtalen av den tidligere Taliban-toppen spesielt. Også Drammens Tidende ble innklaget. Mens VG ble blankt frifunnet, ble DT dømt.

Norsk-irakere vervet i Norge til krigsinnsats i Irak

Det vakte betydelig oppsikt og politisk bestyrtelse da VG i en serie artikler avdekket følgende:

- En 36-årig norsk-iraker ligger hardt skadet på et amerikansk militærsykehus i Tyskland etter å ha blitt skutt under krigsinnsats i Irak. Til VG sier mannen at han fikk norske myndigheters godkjenning før han reiste. Politiets sikkerhetstjeneste har lenge kjent til saken og det faktum at han ble rekruttert med tanke på krigsinnsats. Både PST og amerikanske myndigheter har lagt press på Risør kommune, der mannen til vanlig bor.
- Sp-leder Åslaug M. Haga krever redegjørelse fra regjeringen.
- Justisminister Odd Einar Dørum har etter terrorangrepene høsten 2001 gitt amerikanske og britiske hysj-tjenester friere spillerom i Norge. Samtidig erklærer norsk-irakeren (36) at han har samarbeidet med amerikanerne i hele fire år.

- Både UDI og PST kjente til irakerens planlagte krigsreise til Irak, sier ordføren i Risør, Lars Lauvhjell.
- 20. mai vender norsk-irakeren hjem til Norge, om bord i et amerikansk, militært DC-9 ambulansfly.
- I tillegg til 36-åringen har minst fire andre norsk-irakere vært på krigsreiser til Irak.
- Etter hvert tvinges justisminister Odd Einar Dørum til å bekrefte overfor Stortinget at norsk-irakeren hadde hatt kontakt med PST før han reiste til Irak – og uten at PST advarte mot reisen. Dørum vil ikke svare på hva slags kontakt PST har hatt med andre lands tjenester om saken.
- Norsk-irakeren svarer gjennom sin advokat at han sogar hadde kontakt med PST på telefon mens han var i Irak.

Metodikk:

Til å begynne med visste vi ikke så mye mer enn mannens navn og at han til vanlig bodde i Risør. Nok en gang støvsuget vi alle offentlig tilgjengelige registre, og kartla mannens forhistorie ned til minste detalj. Vi dro også til Risør, der vi banket på døren til familiens hjem, samt oppsøkte/tok kontakt med nøkkelpersoner i Risør kommune.

Vi brukte også mye tid på å etablere kontakt med representanter fra ledelsen av Free Iraqi Forces, som ble drevet av Iraqi National Congress. Etter mye arbeid fikk vi tak i et satellittelefonnummer til en sentral person som oppholdt seg i Bagdad. Vedkommende ga oss en del nyttig informasjon som hjalp oss i det videre arbeidet.

Vi arbeidet også på spreng med å lokalisere hvilket amerikansk militærsykehus mannen lå på i Tyskland. Etter mye intens jobbing, der det var meget nyttig at en av oss kunne tysk (Bakkeli), lyktes vi å lokalisere ham. Vi greide til og med å få tak i mannen på telefon – direkte inn til sykesenga. Men fordi vi i bare begrenset grad greide å gjøre oss opp en oppfatning av mannens tilstand, brukte vi minimalt av det mannen sa på telefon. Vi begrenset oss stort sett til faktuelle opplysninger som det var mulig å etterkontrollere og få bekreftet.

Det var en spesiell utfordring i saken å få overbevist ordfører i Risør, Lars Lauvhjell, om at han var tjent med å gi opplysninger om saken til VG. Lauvhjell satt med nøkkelen i saken, all den tid han og kommunens ansatte hadde vært direkte inne i saken som mellomledd mellom norsk-irakeren og PST, UDI og amerikanske myndigheter. Vi lyktes etter hvert med å etablere et meget godt forhold til ordføreren, etter noen innledningsvise startvansker.

Vi ble tidlig klar over at VG-kolleger Per Olav Ødegård og Helge Mikalsen få dager tidligere hadde laget en sak om norsk-irakere som hadde vervet seg til innsats i Irak. Reportasjen, som stod på trykk 28. april, var et resultat av en reportasjereise som de to var på i Irak på denne tiden. Men selv om Ødegård og Mikalsen kunne gi oss enkelte ledetråder, kjente de ingen detaljer rundt mannens rolle – eller hans identitet. Dette var puslebiter vi selv måtte samle sammen med vår base her hjemme i Norge.

Spesielle erfaringer

Dette prosjektet har vært særdeles krevende av oss begge, både hva angår kildebruk, systematikk, krav til utholdenhet og evne til å takle systematiske forsøk på diskreditering av vår faglige og personlige integritet.

Sakene vi har jobbet med har også vært svært kompliserte, og hvor det har vært nødvendig å gjøre kompliserte og vanskelige vurderinger av skjæringspunktet mellom hva vi MÅ fortelle og hva vi IKKE bør skrive. Det har blant annet vært viktig i noen sammenhenger å vurdere mulige skadevirkninger i forhold til omtale av konkrete enkeltpersoner, samt å balansere og vurdere om det vi skrev kunne skade rikets sikkerhet og tjenestenes evne til å gjøre en forsvarlig jobb.

Underveis har det, som tidligere nevnt, vært til dels sterk uenighet internt knyttet til flere sentrale deler av prosjektet. Disse elementene var blant annet bidragsgivende til at fremdriften i prosjektet en stund lå nede, og at publisering av våre funn om de afghanske avhopperne tok meget lang tid. Men vi kan vanskelig gjøre annet enn å akseptere at redaksjonsledelsen i en del sammenhenger trekker andre konklusjoner enn det vi selv gjør.

Ganske umiddelbart etter publisering av artikkel nr 1 i juli 2002, startet den uungåelige jakten på våre kilder. Denne jakten eskalerte i styrke etter hvert som vi utvidet vår reportasjevirkksomhet til å omfatte også de mer operative sidene knyttet til PSTs virksomhet. Spesielt sterkt reagerte PST-systemet da vi rørte ved saker hvor utenlandske e-tjenester var tungt inne. Etter at vi satte fokuset mot de tette båndene mellom pensjonerte PST-folk og den amerikanske ambassaden (som hadde rekruttert flere tidl PST-topper), ble det dessuten en brå slutt på invitasjoner til ulike arrangementer på den amerikanske ambassaden.

VG-huset, 23. januar 2003

Kjetil Stormark

Tom Bakkeli